

Format de citation

Soukup, Pavel: Rezension über: Petr Čornej, Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka, V Praze: Paseka, 2019, in: Český časopis historický, 2020, 4, S. 1174-1178, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/9ddec528fed441ad9a38709c3305a008>

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

Petr ČORNEJ

Jan Žižka. Život a doba husitského válečníka

Praha, Paseka 2019, 856 s., ISBN 978-80-7432-990-6.

Jan Žižka Petra Čorneje je bezesporu mimořádná kniha. Žádné jiné odborné historické práci se za poslední roky nedostalo takové marketingové podpory a nepronikla tak hluboko do povědomí širší veřejnosti. Málokterý mediivistický titul dosáhl podobného rozšíření po soukromých knihovnách, uvážíme-li, že zde nejde o výpravnou obrazovou publikaci. Odpovídají tomu konečkonců i ohlasy a ocenění, korunovaná ziskem nejprestižnější domácí literární ceny Magnesia Litera 2020. Kniha o středověkém válečníkovi si povšimli recenzenti a glosátoři popularizačních i mainstreamových médií, její dílčí aspekty se diskutovaly na sociálních sítích. To vše samozřejmě pro recenzi ve vědeckém časopise mnoho neznamená. Přiznejme nicméně, že i v odborných kruzích předcházela knihu očekávání. Petr Čornej se podle svého vyjádření v doslovu na tuto knihu připravoval celý svůj profesní život. Co tedy vydání osmisetpadesátistránkového *Žižky* znamená z hlediska historické vědy?

Jan Žižka z Trocnova, resp. z Kalicha, samozřejmě není na stránkách odborné literatury žádným nováčkem. Fakt, že mu svého času věnoval čtyřsvazkovou monografii nevýznamnější historik zlatého věku českého dějepiscectví v období pozdní monarchie a první republiky Josef Pekař,¹ jen podtrhuje prominenci tématu. Práce Petra Čorneje už na první pohled nenechává na pochybách, že chce být i v této konkurenci zásadní knihou. Její úctyhodný objem neklame: je to skutečně *summa Žižkiana*, která shrnuje vše, co o husitském hejtmanovi víme nebo se dohadujeme. Jestliže autor podle svých slov polovinu shromážděného materiálu ponechal stranou (s. 658), jistě se to netýká dokladů vztahujících se přímo k Žižkovu životopisu a jeho aktivitám (na rozdíl od bohaté posmrtné memorie). Petr Čornej zužitkoval množství detailních studií o Žižkovi i jeho okolí a zázemí, často drobných článků publikovaných v Jihočeském sborníku historickém a jinde již od doby, kdy vyšly poslední díly Pekařova *Žižky*. Jejich poznatky a hypotézy, které dosud nebyly v takovém rozsahu použity pro kompaktní vyličení vojevůdcových osudů a na něž ani v syntézách husitské doby obvykle nezbyvá prostor, pečlivě váží a doplňuje jimi svůj obraz trocnovského zemana.

Kniha však poskytuje víc než jen souhrn vědomostí o Žižkově kariéře. Shrnuto do jedné formulky, klade si za cíl poskytnout vhled do Žižkovy doby, vystihnout jejího „ducha“ a zpětně tak postihnout hrdinovy pohnutky a duševní obzor, zkrátka osvětlit, „jaký byl“ a proč asi (s. 589). Jan Žižka je pro takové počínání nanejvýš vhodnou osobou. Více než kdo jiný ztělesňuje to podivuhodné na husitské době – převrat, který zpřeházal politické a sociální pořádky, zamíchal staré a nové, významově přeznačil hodnoty a praktiky, aniž by však odstranil vše z předešlé epochy a nastolil jakousi zcela novou éru.

Ze všech těch urozených i neurozených husitských bojovníků, jimž revoluce od základů změnila život, je Žižkův „vnitřní svět“ i při vši skouposti pramenů nejlépe

1 Josef PEKAŘ, *Žižka a jeho doba*, díl 1–4, Praha 1927–1933.

dokumentován. Čornej – prozradme již zde – dospívá k závěru, že husitská revolta pro Žižku znamenala šanci na poslední chvíli obrátit kormidlo svého života ke spáse. Válečnické podnikání, které jej po většinu života nasměrovalo přinejmenším do vleklého očistce, se s koncem starého světa stalo prostředkem nápravy a Žižka bojující za Kristovu pravdu nástrojem Boží vůle. Zdá se mi, že formulí o náhle nabídnuté šanci na spásu by se dala vystihnout husitská revoluce jako celek, nejen přeorientování Žižkovy přímočaré víry a obrat v jeho kariéře.

Na rozdíl od Petra Čorneje (s. 659) se domnívám, že jako osobnost ztělesňující tyto světodějné přemety by Žižka byl a měl být zajímavý i pro mezinárodní čtenářskou obec. Vždyť jinde ve středověké Evropě bychom stěží hledali obdobné kulisy pro kariéru drobného šlechtice, který takřka přes noc avansoval na vůdce revoluce. Přesto však je nutno s autorem souhlasit, že kniha, jak je napsána, patří českému publiku: v této podobě, při ponoru do detailu a předpokládaných znalostech modelového čtenáře, si lze stěží představit překladové vydání.

Zatímco chronologický záběr knihy je vymezen obdobím Žižkova života, geograficky vzato je jeviště širší, neboť autor do kapitol svědomitě vplétá celozemské i evropské události. Široký kontext umožňuje kvalifikovaně a střízlivě hodnotit zachycené jevy a jejich význam pro další historický vývoj. Aniž by popíral historickou jedinečnost husitské revoluce (viz s. 162), Čornej nejednou zpochybňuje výjimečnost fenoménů považovaných za typicky husitské (vojenské inovace, obrazoborectví). Čtenáře podrobně provádí od Žižkova rodiště přes lapkovské družiny, žoldnéřskou službu a zahraniční zkušenosti (bitva u Grunwaldu) do Prahy a dvorské služby, aby pak s hlavním hrdinou podrobně prošel prvních pět let husitské bouře.

Víc než kdy jindy zde platí recenzentské klišé, že hledat chybičky v tak rozsáhlém a spolehlivém díle by nespravedlivě znehodnocovalo autorův výkon. Věcných omylů by ostatně bylo naprosté minimum a redakčních přehlédnutí jen pomálu. Nikdo neví o Žižkovi tolik jako Petr Čornej. V recenzované summě mohl navázat na své předchozí práce – na knihu o pražské defenestraci i na četné studie jak přímo o Žižkovi a jeho spolubojovnících, tak i o Želivském, adamitech, velkých bitvách husitských válek atd. V Žižkově monografii je nejen spojil do nového celku, ale pečlivě doplnil o další poznatky čerpané z vlastního bádání i z literatury, kterou sleduje v úctyhodném rozsahu.

V případě Petra Čorneje, jednoho z nejlepších stylistů v rámci historické profese, ani není třeba zdůrazňovat, že Žižkova biografie je také kniha čtivá. A přece je styl asi nejvíc matoucí aspekt knihy. „Udělejte si sem někdy výlet či vycházku! Je to půvabné místo,“ znějí již téměř proslavená úvodní slova knihy, věnovaná Trocnovu (s. 15). Čtením na toulky po pamětihodných místech však kniha rozhodně není, a to zdaleka ne pouze kvůli svým rozměrům. Styl Kalistovy *Cesty po českých hradech a zámcích*² brzy ustoupí odbornější dikci: už na následující straně začíná podrobný výčet držitelů nemovitostí v Trocnově a okolí včetně jejich možných příbuzenských vztahů, a následují výpady do dalších oblastí

2 Zdeněk KALISTA, *Cesta po českých hradech a zámcích aneb Mezi tím, co je, a tím, co není*, Praha 1993.

medievistiky. Petr Čornej má laického (ovšemže patřičně motivovaného) čtenáře stále na paměti, poměrně podrobně např. vysvětluje některé odborníkům známé středověké realie. Tyto exkurzy nicméně poučeného čtenáře nijak neruší.

Prekvapivější je, že se vracejí i beletristické, někdy až žurnalistické prvky, zejména na konci výkladových celků („Obloha potemněla, na horizontu vyvstal děsivý přízrak Antikristův [...] Scéna pro Jana Žižku byla připravena“, s. 129; „Napětí se dalo krájet. Něco se muselo stát“, s. 149; „V tu chvíli se poutník fascinovaně zastaví. Osloví ho genius loci“, s. 211; „Jan Žižka za komunisty skutečně nemůže“, s. 296; „Politická a náboženská korektnost má asi v Čechách hlubší kořeny, než bychom čekali“, s. 595). Domnívám se, že takové mísení prozaických stylů nebylo zapotřebí. Petr Čornej dovede bravurně formulovat i ryze odborný text. *Jan Žižka* se pěkně čte a čtenáře místy úplně vtahuje. Úhledné a neotřelé grafické řešení láká knihu otevírat, drobné písmo nutí k soustředění, především ale upoutává Čornejův styl vyprávění kombinující živý detail se širokými souvislostmi. Není to jistě četba na několik málo večerů. Obsáhlá kniha ale nabízí i možnost ponořit se do vybraných exkurzů nebo namátkou nalistovaných epizod, zejména je-li čtenář obeznámen se základní dějovou kostrou.

Nejen svou žánrovou či stylovou dvojakostí jako by se Čornejův *Žižka* vyvazoval z běžného odborného diskurzu. Nejedná se o ryzí „research monograph“, tedy práci, která by si vytyčila dosud nevyřešený problém, formulovala metodologii, provedla šetření a shrnula jeho výsledky. Žižka má narativní strukturu biografie, která je odrazovým můstkem pro výkladové a kontextuální exkurzy. Za přihlášením se k postupům Wilhelma Diltheye v závěrečné kapitole (s. 589) tuším spíše skrytou antimetodologickou deklaraci, jakkoliv metoda vcítování do ducha doby samozřejmě může být i po více než sto letech inspirativní. Nenechme se však ošálit. Autor sice mlčky, leč bohatě a dovedně používá postupy moderní historiografie. V *Janu Žižkovi* zúročil nejen dlouho sbíraný materiál, ale také nejméně tři přednosti, které po čtyři desetiletí profilují jeho vědeckou produkci. První z nich je široká znalost kariérního pozadí jednajících osob. Prosopografie pražských měst i české šlechty mu umožňuje rozkrývat vztahové sítě a poukazovat na skryté pozadí politického dění. Od složení zbrojných družin předrevolučního období přes královské dvory a vysehradské many až po členy a spojence Žižkova východočeského svazu, Petr Čornej vždy bere v úvahu klíčové aktéry i kompars Žižkova příběhu a jejich předchozí a následující osudy. Pouhý pohled do osobního rejstříku přesvědčuje, kolik vedlejších postav kniha obsáhla.

Další autorovou specialitou jsou sondy sémantické. Rekonstruovat mentalitu protagonisty a jeho doby představuje, jak řečeno, jednu z hlavních met, kterých chce kniha dosáhnout. V návaznosti na svůj průkopnický výzkum mentality husitských dějepisců i další studie ke kultuře a jazyce husitské doby nabízí Čornej i v *Žižkovi* četné sondy zaměřené na sémantiku pojmů a jednání. Dobové chápání slepoty je jen jedním z příkladů takových ponorů do středověké mysli. Ještě přesvědčivější než lingvisticko-etymologické odbočky jsou výklady biblických, zejména starozákonních paradigmát Žižkova počínání, včetně veskrze praktických vojenských operací a úkonů (obsáhle např. při dobytí Prachatic, s. 335–338).

Kniha do třetice těží rovněž z autorova citu a zaujetí pro detail. Podrobná rekonstrukce dobových reálií, chronologie a topografie jednotlivých událostí, jak ji autor využil už v publikacích o českých letopisech nebo ve studiích o Žižkových bitvách, nachází v monografii hejtmana, který se v hledáčku velkých dějin objevuje na pouhých pět let, jednoznačné opodstatnění. Tyto tři přístupy, k nimž Čornej přidává další klíčovou schopnost – umění syntézy, kombinují klasickou kritickou metodu s některými novými koncepty, které se v mediévistice etablovaly během posledních desetiletí. Implicitně tak recenzovaná kniha ukazuje, jak metodologii funkčně využívat: neulpívá na teoretických proklamacích, které je pak obtížné skloubit s empirickou historiografickou prací, ale aplikuje takové postupy, které účelně vedou k vytyčenému cíli.

Kniha nicméně výslovně nedefinuje místo, jaké by chtěla zaujímat v bádání na dané téma. Pokud explicitně reaguje na předchozí bádání, což se děje nikoliv zřídka, pak je tomu vždy v rámci řešení nějaké konkrétní sporné faktografické či interpretační otázky. Extrémním příkladem je kapitola o domnělém Žižkově tažení do Uher (s. 553–541), která je celá přehledem historiografických řešení daného problému. Kritické zhodnocení předchozího bádání autor nezařadil; přichází pouze stručný přehled o Žižkovi „na soudu historiků“ (s. 596–607). V něm Petr Čornej načrtává dvě základní hodnotící linie Žižkovy osobnosti jako státníka (Václav Vladivoj Tomek a Rudolf Urbánek), či fanatika (František Palacký a Josef Pekař). K nim pak letmo přiřazuje pozdější historiky až po Amedea Molnára, Jiřího Kejře a Františka Šmahela. Toto stručné defilé si přirozeně nečiní nárok na úplnost. To, jak se Petr Čornej vyrovnává s dílem předchůdců, vysvětluje z rozsáhlého, byť úsporně pojatého poznámkového aparátu. Přesto poznamenejme, že v přehledu názorů historiků nefiguruje Frederick G. Heymann, autor obsáhlé, anglicky psané monografie o Žižkovi a husitské revoluci z roku 1955.³ Heymannovo pojetí Žižky jako člověka vedeného niternou vírou a eucharistickou zbožností se přitom pojetí Čornejovu velmi blíží.

Otázku, zda byl Žižka uvážlivý politik, či spíše rázný mstitel, svěřuje Petr Čornej současníkům a na základě svědectví Vavřince z Březové se kloní ke druhé variantě. Je v tom dobře vidět snaha oprostit se od nánosů postranními úmysly ovlivněných interpretací, kterých se Janu Žižkovi za šest století dostalo tolik. Petr Čornej podle svých vlastních slov knihu o Žižkovi musel napsat, aby „zůstal sám sebou“ (s. 659). Přes tento existenciální rozměr historiografického úkolu autor nepodřizuje Žižkovu osobnost a činnost žádnému velkému narativu. Josef Pekař svého času vytvořil obraz Žižky jako náboženského fanatika, aby tak programově čelil převládajícímu idealizovanému pojetí nepřemožitelného hejtmana. Zároveň jej zasadil do své verze českých dějin, které nesmiřitelnost husitů Žižkova ražení dovedla na cestu ústící do bělohorské tragédie.

Petr Čornej žádný takto široký výkladový rámec nepředstavuje. Jeho text prozrazuje bytostné zaujetí tématem a osobností hlavního hrdiny. Byť si klade za cíl pochopit motivaci Žižkových činů, neprojevuje shovívavé pochopení pro všechno, co Žižka udělal, odsuzuje např. vraždy v jeho lapkovském období. Problematiku nábožensky

3 Frederick G. HEYMANN, *John Žižka and the Hussite Revolution*, Princeton 1955.

motivovaného násilí nicméně hodnotí opět jen z dobového pohledu a pomíjí všechny její aktuální konotace. Dilema, zda schválit Žižkův přístup, nebo dát přednost pacifismu Chelčického, bylo častým námětem úvah už od Masarykových dob. Ještě v roce 1969 udělal František Šmahel z reflexe na toto téma finále svého životopisu Jana Žižky.⁴ Petr Čornej téma pojednává převážně jako předmět dějin dějepisectví, přičemž se snaží přístupy obou osobností sblížit a poukázat na limity tolerance u Chelčického.

Osobní zaujetí pro téma a osobitý styl, kterým se recenzovaná kniha vyznačuje, nejsou ani v současné české medievistice zcela ojedinělé. K úspěšnému použití této techniky je zapotřebí perfektní stylistika a uměřenost tam, kde má textem prosvítat autorova osoba. Petr Čornej tato kritéria splňuje, a přestože o něm jako autorovi za textem po celou dobu víme, hovoří sám o sobě až na dvou stranách „Závěrečného slova“. Tam se také znovu, tentokrát explicitně, vyčleňuje z institucionalizovaného historiografického diskurzu, když se předem vymezuje proti recenzentským ohlasům. To je podle mého mínění nejen nepřipadné, ale i zbytečné. Z dějepisné debaty se takto žádné dílo o minulosti stejně nevyčlení. Čornejův *Žižka* zřetelně aspiruje stát se klasikou, a proto se nenechal svázat zvyklostmi žánru. Není to však v žádném případě kniha nevědecká – jen z ní číší, jak autor touží po tvůrčí svobodě, jakou měl František Palacký, tedy psát, jak se jemu samotnému líbí.

Jan Žižka Petra Čorneje je bezesporu mimořádná kniha. Ne každému historikovi se podaří zúročit čtyřicetiletou erudici ve vytoužené velké monografii. K tomu je třeba dodat, že tu jde o erudici výjimečnou. Doufáme, že se brzy zhmotní do dalších publikací – je tu přece ona druhá polovina shromážděného materiálu... Sám bych si jako čtenář objednal monografii o husitské Praze, která by shrnula Čornejovy objevné výzkumy pražské politiky i sociálních vazeb. Nechme to ale na autorovi, ačkoliv se v doslovu stylizoval do role „starobního důchodce“. Jeho *Žižka* se vznáší nad vodami institucionalizovaného historického bádání a stejnou měrou, jakou je vědeckým počinem, je i tvůrčím činem. Již dvakrát se kniha stala kulturní událostí – hned po svém vydání a znovu po necelém roce při zveřejnění literárních cen. Můžeme směle odhadnout, že se stane také dějepisným monumentem, který budou brát do ruky čtenáři ještě dlouho.

Pavel Soukup

Martin HOLÝ – Michaela HRUBÁ – Tomáš STERNECK (Hg.)

Die frühneuzeitliche Stadt als Knotenpunkt der Kommunikation

(= Geschichte: Forschung und Wissenschaft, Bd. 57)

Berlin, LIT Verlag Dr. W. Hopf 2019, 287 s., ISBN 978-3-643-13941-2.

Jedním z konceptů, který se v posledních třech desetiletích etabloval v evropské historiografii, je komunikace, a to v širokém významovém spektru toho pojmu. Komunikace se postupně stala platformou, která vytváří relativně volný metodický rámec pro historiografické bádání. Téma našlo širší prostor zejména v oblasti dějin mediální kultury a knihovnědy, v úzké vazbě na

4 František ŠMAHEL, *Jan Žižka z Trocnova*, Praha 1969.